

діяльністю студентів, підвищення їх рівня музичної та педагогічної підготовленості, їх спрямованості на майбутню музично-педагогічну діяльність і оволодіння вміннями самовдосконалення.

Література

1. **Козир А.В.** Професійна майстерність учителів музики: теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти: [монографія] / А.В.Козир. – К. : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – 380 с.
2. **Орлов В.Ф.** Професійне становлення вчителя як предмет педагогічних досліджень / В.Ф.Орлов // Педагогіка і психологія. – 2005. – №1. – с. 42-51.
3. **Падалка Г.М.** Педагогіка мистецтва (теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г.М.Падалка. – К. : Освіта України, 2008. – 274 с.
4. **Педагогіка вищої школи:** [навч. посіб] / З.Н. Курлянд, Р.І. Хмелюк, А.В. Семенова та ін. – [3-тє вид., перероб. і доп]. – К. : Знання, 2007. – 495 с.
5. **Ревенчук В.В.** Методичні засади взаємодії викладача та студента у процесі навчання гри на фортепіано / автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.02 / В.В.Ревенчук. – К., 2006. – 216 с. – укр..
6. **Ростовський О.Я.** Методологічний аналіз проблеми формування музичного сприймання школярів / О.Я.Ростовський // Проблеми мистецької освіти: [збірник науково-методичних статей викладачів, студентів і аспірантів факультету культури і мистецтв]. – Вип. 1 / Відп. ред. О.Я.Ростовський. – Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2007. – 203 с. (с. 5-16)
7. **Філософський словник** / За ред. В. І. Шинкарука. – К. : Головна редакція Укр. Рад. Енциклопедії, 1986. – 800 с.

УДК 371.13+371.14

Бірюкова Л.А.

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

В статтє рассматриваются возможности усовершенствования проведения подготовки студентов к педагогической деятельности в процессе проведения педагогической практики, раскрываются различные формы ее организации.

Ключевые слова: *профессіональна підготовка учителя, педагогічна практика, комплекс професіональних уменій.*

Кожна професія вимагає від людини певних якостей і накладає відбиток на її особистість. У світлі ідей гуманізації та гуманітаризації освіти стало аксіомою твердження про те, що метою процесу навчання у педагогічному ВНЗ є розвиток особистості майбутнього вчителя, а не набуття ним знань, умінь та навичок, за якими залишається роль бути засобом цього розвитку.

У національній Доктрині розвитку освіти України ХХІ століття підготовку кваліфікованих педагогічних працівників проголошено центральним завданням модернізації освіти, провідним принципом державної освітньої політики. Однак на практиці це твердження нерідко є лише декларацією добрих намірів. За останні десятиріччя музична педагогіка вищої освіти досягла значних успіхів у теоретичному осмисленні процесу професійного становлення особистості вчителя музики, накопичила значний досвід його фахової підготовки. Встановлено провідні закономірності музично-педагогічної діяльності (В.Шацька, О.Апраксина, Н.Ветлугіна), основні її компоненти (Л. Арчажнікова), визначено структуру, зміст та принципи методологічного аналізу проблем музичної педагогіки в системі вищої музично-педагогічної освіти (Е.Абдулін); науково

обґрунтовано форми і методи організації процесу формування духовного потенціалу особистості музиканта-педагога (О.Олексюк); естетичних ідеалів і смаків майбутніх вчителів музики (Г.Падалка); перспективні підходи удосконалення професійної підготовки вчителя музики в системі музично-педагогічного навчання (А.Козир, С.Горбенко).

Незважаючи на значну кількість опублікованих праць і проведених дисертаційних досліджень, серед проблем сучасної музичної педагогіки можна окреслити ціле коло таких, які й донині не знайшли свого детального огляду. Особливою актуальністю визначається питання підготовки студентів до педагогічної практики, її функціонального значення у межах вищої школи. Важливість та значущість цієї проблеми безперечна. Нові завдання, поставлені перед сучасною школою, вимагають перегляду підготовки до педагогічної практики, її удосконалення, розробки та впровадження нових змістовних підходів. Набуті за роки знання не завжди виступають запорукою успішної професійної діяльності, вирішальне значення набуває не максимум знань а їх мобільність, достатність та системність. Великий обсяг навчальних дисциплін та їх інформаційне перенасичення створюють серйозну проблему перевантаження студентів, призводять до невміння визначити провідні фахові дисципліни. За думкою О.Я. Ростовського, майбутній учитель має не тільки оволодіти необхідними фаховими знаннями й уміннями, а й усвідомити шлях їх набуття, опанувати принципами й методами пізнання теорії й практики своєї педагогічної діяльності [2,6].

Отже, визначення нових підходів до організації педагогічної практики становить *мету* даної статті, яка реалізується у таких завданнях:

- обґрунтування значущості педагогічної практики;
- виділення комплексу спеціальних професійних умінь, необхідних для проведення студентської педагогічної практики.

Школі потрібен учитель, здатний захопити учнів світом прекрасного, викликати в учнів інтерес до музичної діяльності, спроможний зв'язати нерозривною ниткою висловлене, зігране, проспіване зі своїм внутрішнім світом, життєвим досвідом. За висловлюванням Дісерверга, успіх навчання залежить від знань методики предмету, його структури, а ще ентузіазму в праці, фанатизму, артистичності і великої любові до дітей. Оволодіти таким мистецтвом можливо завдяки ґрунтовній підготовці студентів до педагогічної практики, діяльнісну сутність якої традиційно пов'язують із комплексною підготовленістю в системі профільного навчання. Це дозволяє проявити високий рівень як науково-предметних, так і психолого-педагогічних знань та умінь у сполученні з відповідною культурою та моральним виглядом, забезпечити на практиці соціально-потребову підготовку підростаючого покоління до життя [3 , 47].

Оцінюючи педагогічну практику з позицій самовизначення, І.О.Колеснікова вказує на можливість самореалізації власної професійної позиції, усвідомлення її життєвої значущості, усвідомлення вибору стратегії діяльності, пов'язаної з об'єктивною необхідністю приймати на себе відповідальність за глобальні наслідки конкретних педагогічних дій [5, 127].

На важливості формування духовного потенціалу студентської молоді в процесі професійної підготовки, зокрема становленні творчого потенціалу особистості за комплексом творчих мотивів, здібностей і вмінь, подальшої творчої самореалізації майбутнього вчителя та учня, нерозривну і взаємозалежну єдність цих двох потужних потоків людського самоздійснення наголошує В.Ф.Орлов. Реалізувати свої знання, потреби, цінності можливо тільки в умовах практичної діяльності, що має об'єктивну та суб'єктивну новизну [1, 75]. Такої думки дотримується і Т.А. Смирнова, яка вважає педагогічну практику професійно-творчим самовираженням у загальному процесі педагогічного спілкування. Особливу увагу Т.А.Смирнова надає соціально-психологічним проблемам хорової роботи, що сприятиме ефективному становленню майбутнього фахівця [4, 145].

Заслужують уваги наукові підходи щодо педагогічної практики колективу кафедри хорового диригування Сумського педагогічного університету імені А.С.Макаренка. Висвітлюючи цю проблему саме з позицій технології організації педагогічної практики, її функціонального значення в системі підготовки майбутнього вчителя музики, особливу увагу привертають дослідження Н.В.Стефіної, Л.А.Бірюкової, М.І.Фалько, Н.А.Фоломєєвої.

Н.В.Стефіна питання удосконалення педагогічної практики пов'язує зі суттєвими змінами практичної підготовки в системі музично-педагогічного навчання, пропонує авторську оригінальну модель неперервної педагогічної практики (зміст, структура, програма педагогічної практики), яка передбачає активне залучення студентів-практикантів у навчально-виховний процес, спонукає до інтенсивного практичного оволодіння інструментарієм своєї творчої професійно-педагогічної роботи [5 ,83].

Підготовку студентів до педагогічної практики Л.А.Бірюкова вважає можливою завдяки використанню таких педагогічних умов, які сприятимуть підвищенню рівня професійної підготовки у різних формах вивчення предметів диригентсько-хорового циклу (індивідуальна, групова), становленню комунікативно-функціональної спрямованості підготовки майбутнього вчителя до музичного виховання школярів.

М.І.Фалько розглядає педагогічну практику як процес формування науково-пошукової спрямованості, формування дослідницьких умінь студентів. Поетапність проведення дозволяє виділити аналітико-синтетичні, інформаційні, інтелектуальні, інноваційні, комунікативні, організаційні, креативні та діагностичні вміння, що надасть можливість учителю у своїй педагогічній діяльності розробити та запровадити авторську педагогічну технологію на уроці музики (проектування, створення й використання послідовності дидактичних модулів) [7, 11] .

За думкою Н.А.Фоломєєвої майбутній учитель музики перед виходом на педагогічну практику повинен знати про кращий досвід, накопичений і узагальнений визначними авторитетами в галузі музичної педагогіки, знати про зміст характерних технологій, що відзначаються оригінальністю авторської приналежності, широкою доступністю для використання у практиці музичного навчання.

Підтримуючи думку вчених про необхідність удосконалення змісту педагогічної практики в системі музично-педагогічної освіти, ми визначаємо її зв'язуючу сутність з теоретичним навчанням студентів та перевіркою набутих знань безпосередньо у ході педагогічної діяльності. Згідно нашого припущення, реалізувати процес підготовки до педагогічної практики можливо лише при сформованості комплексу взаємопов'язаних професійних умінь, серед яких провідне місце посідають педагогічні, спеціальні та творчі уміння. У наведеній таблиці визначено провідні професійні уміння вчителя музики, подано їх змістовну сутність.

Комплекс професійних умінь вчителя музики

Групи умінь	Види умінь, сутність
Педагогічні	Уміння ставити навчальні цілі та досягати їх; Уміння складати план уроку музики, хорового заняття послідовно запроваджувати різні форми навчання; Уміння переконувати, викликати інтерес та зацікавленість; Уміння створювати позитивний тон заняття; Уміння використовувати педагогічну імпровізацію;
спеціальні	Уміння передавати знання учням відповідно до поставленої мети; Уміння ефективно використовувати різні методи навчання; Уміння поєднувати різні форми роботи;
Творчо-реалізаційні	Уміння творчо підходити до вирішення навчальних задач; Уміння творчо переосмислювати набуті знання; Уміння творчо опрацьовувати музичний матеріал.

Оцінка самостійної педагогічної діяльності студентів-практикантів показала неузгодженість між спеціальними, педагогічними та творчими вміннями. Причини такої неузгодженості полягають у недооцінюванні студентами, у першу чергу, значущості педагогічних умінь в процесі музичного навчання школярів, раціональне використання яких на уроках допомагає не тільки у подоланні конфліктних ситуацій, але й здатності глибше усвідомлювати навчальний матеріал, відчувати і емоційно сприймати нову музичну інформацію.

Вивчення позитивного досвіду кращих досягнень музичної педагогіки свідчить про важливість використання педагогічного аспекту в структурі музичного навчання. Саме педагогічний аспект здатний забезпечити професійну активність вчителя, грамотну організацію процесу музичного навчання школярів, ефективне використання різних методів та форм роботи, тобто допомогти оволодіти найвищим рівнем педагогічної діяльності - майстерністю педагогічної імпровізації. У живому процесі навчання, коли вчитель зустрічається обличчям з класом, з учнями, для втілення задуманого необхідна енергія, терпіння, винахідливість, які вимагають особливої швидкості реакції, спритності, імпровізації. В.І.Загвязинський, спеціально досліджуючи місце імпровізації в професійній діяльності вчителя, писав: "Педагог не просто має право на імпровізацію, він не має права не імпровізувати, він зобов'язаний постійно працювати над собою, щоб знаходитись в стані імпровізаційної готовності творити й шукати найкращі рішення на уроці заради того, щоб повно й ефективно втілити задумане" [8,80]. Розводячи поняття "імпровізація педагога" та "педагогічна імпровізація" В.І.Харькін указує на цінність саме педагогічної імпровізації, яка сприяє вихованню, навчанню й розвитку людини, здійснюється у ході педагогічного спілкування без попереднього осмислення, обміркування.

У русі комплексного підходу підготовки студентів до педагогічної практики ступінь сформованості спеціальних умінь, необхідних для глибокого осмислення закономірностей та особливостей проведення уроку музики передбачає наявність умінь хормейстерської роботи з хоровим колективом школярів на різних вікових етапах. Так, основою реалізації спеціальних умінь на уроці музики є:

- вирішення основних завдань музичного навчання школярів шляхом аналізу окремих видів музичної діяльності до їх цілісного осягнення;
- об'єднання різних видів навчальної діяльності (слухання музики, аналіз музичного матеріалу, вокально-хорова робота);
- активне використання знань суміжних дисциплін (встановлення ретроспективних, перспективних і паралельних міждисциплінарних зв'язків);
- поступове ускладнення та узагальнення навчального матеріалу відповідно до тематики уроку музики.

Педагогічна спрямованість процесу хормейстерської роботи надзвичайно важлива для виховання та розвитку музичних здібностей учнів. До хормейстерської роботи відносяться такі уміння: проведення хорового заняття, опрацювання вокально-хорового шкільного репертуару, уміння працювати над звучанням дитячого хору, визначити причини інтонаційних недоліків і дефектів вокального звукоутворення, уміння будувати репетиційну роботу.

Враховуючи поліфункціональну сутність діяльності вчителя музики, який виступає у різних професійних функціях, в структурі музично-педагогічної підготовки можна виділити спрямованість до реалізації творчого самовираження, визначення специфіки власної індивідуальності. Багаторічні спостереження за студентами дозволяють припустити, що найбільш слабким ланцюгом диригентсько-хорової діяльності вчителя музики є недостатня розвинутість умінь творчого вирішення навчальних завдань, творчого переосмислення музично-дидактичного матеріалу та його подачу на уроці музики. В.Яконюк, обговорюючи ефективність музичної освіти як системи навчання, виділяє три основні функції: формування творчої особистості вчителя; підготовка до

професійної практичної діяльності; передача творчого досвіду подальшим поколінням. Означені функції виступають універсальними для будь-якого рівня музичної освіти, де кожний є вільним в особистісних проявах як носій музичної культури, а реалізація професійних умінь перевіряється у творчому самовираженні і відрізняється ступенем активності діючого суб'єкта. Саме спрямування на творче становлення необхідне для процесу музичного виховання у школі. О.Я. Ростовський визначає творчість як важливу умову становлення педагога, його самопізнання, розвиток і розкриття як особистості. Рівень креативності показує міру реалізації педагогом-музикантом власних можливостей, виступає характеристикою не тільки його діяльності, але й особистості. Це дозволяє :

- закріпити та удосконалити набуті знання в умовах музичного навчання;
- по новому переосмислити музично-дидактичний матеріал, створити власний варіант [2, 8].

Питання ефективної підготовки вчителя музики неможливо вирішувати без висвітлення мотиваційного “питання”. Аналізуючи мотивацію студентів до навчання, яка виступає сукупністю психологічно різноманітних факторів детермінуючих поведінку та діяльність людини, дослідженню підлягають *потреби* та джерела активності. Порівняльна значущість мотиваційних факторів диригентсько-хорової підготовки студентів призвели до розподілу всіх мотиваційних явищ на два класи: клас зовнішньої мотиваційної поведінки (мотив досягнення мети) та клас внутрішньої мотиваційної поведінки (задоволення від процесу навчання). У структурі музично-педагогічної підготовки мотиваційний аспект є серйозною психолого-педагогічною проблемою, оскільки саме мотиви виступають факторами, які значною мірою зумовлюють становлення вчителя музики як особистості.

Складність переносу вузівського навчання на шкільне є однією з проблем майбутнього випускника. Нами виявлено ефективність мотивації студентів у досягненні професійних намірів, перспективного планування навчальної діяльності, спрямованості на класну та позакласну вокально-хорову діяльність, що кардинально змінює змістову наповненість диригентсько-хорової підготовки в системі музично-педагогічної освіти. Це у свою чергу допоможе визначитися у виборі професії вчителя музики і сприятиме:

- бажанню зацікавити учнів світом хорової музики;
- потреби у самовираженні;
- захопленню педагогічною діяльністю.

Підвищенню рівня підготовки студентів до педагогічної практики допомагає введення спецкурсу “Диригентсько-хорова підготовка вчителя музики”, де суттєвої уваги надається теоретичному та практичному вивченню проблем хорової роботи вчителя музики. У ході навчання розглядаються такі питання: 1. Мета і зміст процесу організації уроку музики та хорового заняття. 2. Методика музичного виховання школярів. Проблеми вокально-хорового виховання у шкільному хорі. 4. Психолого-педагогічні умови хорового навчання. 5. Діагностика вокально-хорових умінь учнів. 6. Проблеми педагогічного спілкування зі школярами.

Важливим фактором готовності студентів до педагогічної практики в школі, оцінки усвідомлення спеціальних знань та умінь є розробка та впровадження практикумів, у ході яких здійснювалося:

а) ігрове моделювання проблемно-професійних ситуацій на уроках музики з питань педагогічної практики;

б) аналіз проблемних ситуацій та вокально-хорової роботи, оцінка пізнавальних, конструктивних, комунікативних, організаційно-інформативних та творчо-реалізаційних умінь;

в) контроль та стимулювання до педагогічної діяльності вчителя музики.
Наприклад:

1. Прийняття рішень є важливим моментом під час педагогічної практики. Пригадайте приклад проблеми, що надавала вам багато неприємностей, але сьогодні ви знаєте, як її здійснити.

2. Вам надається можливість самостійно провести урок музики або хорове заняття. Які уміння мають першочергове значення у педагогічній діяльності? Назвіть ці вміння.

Стає очевидним, що передбачене традиційною шкільною програмою оволодіння основами музики повинно базуватися на засадах загальної педагогіки, музичної естетики, масового музикування (співу), музикознавства, пізнавальної діяльності, свідомості та музичного досвіду учнів. Здійснюючи це, ми досягаємо основної мети музично-естетичного виховання в загальноосвітній школі – збагачуємо музичну культуру школяра. На жаль, практика вказує на те, що більшість студентів не володіють на належному рівні методикою музичного виховання учнів, залишається проблемою висока ефективність цього впливу на розвиток особистісної свободи школяра, становлення таких факторів, як самоактивність, самореалізація. Лише у рамках педагогічної практики відбувається становлення вчителя музики у ролі активного спостерігача, який через музичне мистецтво досліджує і розвиває особистісну свободу школяра, його вміння слухати музику, співати, імпровізувати, складати свої композиції, набуваючи новий музичних досвід через “власне ставлення” та самовираження.

Отже, педагогічна практика як процес сприяє появі стійкого професійно-педагогічного інтересу, сформованості *ціннісного* ставлення до майбутньої діяльності [3, 41]. У контексті традиційного та новаторського підходів активна підготовка студентів до педагогічної практики розглядається нами як важливий напрямок докорінного поліпшення професійного спрямування навчально-виховного процесу в системі вузівського навчання. Необхідність удосконалення підготовки до педагогічної практики дозволить забезпечити високий рівень компетентності вчителя музики, мобільність та продуктивність педагогічної діяльності, досягнення власних професійних вершин й високої конкурентноспроможності.

Література

1. **Орлов В.Ф.** Професійне становлення майбутніх вчителів мистецьких дисциплін: теорія і технологія: Монографія / За заг. Ред. І.Я. Зязюна – К.: Наукова думка, 2003. – 262 с.
2. **Ростовський О.Я.** Актуальні проблеми музичної освіти // Наукові записки. – 2004. - №2. – С. 6 – 10.
3. **Синенко В.Я.** Професіоналізм учителя // Педагогіка. – 1999. - №5. – С. 45-52.
4. **Смирнова Т.А.** Вища диригентсько-хорова освіта в Україні: минуле і сучасність. – Харків : Константа, 2002. – 256 с.
5. **Стефіна Н.В.** Педагогічна скринька майбутнього вчителя : Навчальний посібник. – Суми : Сум ДПУ ім. А.С. Макаренка, 2006. – 328 с.
6. **Колексникова И.А.** Педагогическая реальность в зеркале междисциплинарной рефлексии // Сов. Педагогика, 1989. – №3. – С. 129 -133.
7. **Фалько М.І.** Формування дослідницьких умінь майбутніх учителів музики у вищих педагогічних закладах освіти: Автореф. дис...канд.пед. наук: 13.00.01. - К., 1995. – 18 с.
8. **Харькин В.Н.** Педагогическая импровизация // Сов. Педагогика. – 1981. – №3. – С. 86 - 88.